

## ДОТРИМАННЯ ПРАВ МАЛИХ ВИРОБНИКІВ ПРОДОВОЛЬСТВА ЯК ЗАПОРУКА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

*12 грудня 2023 року у конференц-залі НАН України за сприяння Програми «Підтримка громадянського суспільства в Україні» відбувся Міжнародний форум для захисту прав селян «МАЛІ ВИРОБНИКИ НА СТОРОЖІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: Декларація ООН про права селян та інших людей, які працюють у сільській місцевості», ініційований академічною громадськістю, організаціями громадянського суспільства, фермерами та приватними землевласниками за участі представників Польщі, Румунії, Швейцарії, Італії та інших країн. Одним із організаторів заходу стала Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України».*

Мета Міжнародного форуму «МАЛІ ВИРОБНИКИ НА СТОРОЖІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: Декларація ООН про права селян та інших людей, які працюють у сільській місцевості» – привернути увагу до Декларації, покращити обізнаність суспільства та стимулювати налагодження діалогу між зацікавленими сторонами щодо імплементації її положень для врахування інтересів селянства у процесах відбудови аграрного сектору, забезпечення його стійкості під час війни та у повоєнний період задля зміцнення продовольчої безпеки, підвищення добробуту селян та сталого сільського розвитку. Форум продовжив роботу, розпочату академічною громадськістю, українськими селянами та громадянським суспільством на минулому Форумі з цих питань, який відбувся 2022 році.

Під час вступної сесії «Важливість селянсько-фермерського укладу для повоєнного відновлення економіки України» із вітальними словами до учасників Форуму звернулися директор ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» академік **Валерій Геєць**, директорка Інституту розвитку села та сільського господарства Польської академії наук доктор габілітована, професор **Моніка Станни** та народний депутат України, член Комітету з питань освіти, науки та інновацій **Іван Кириленко**.



**Моніка Станні** зупинилась на положеннях Декларації, яка дозволяє юридично впливати на дотримання прав та протидіяти порушенням, серед яких проявляється захоплення землі, примусове виселення, гендерна викривленість, помилкові стратегії розвитку села. Підкреслила, що важливим є уникнення надмірної концентрації для забезпечення рівних умов для виробників всіх форм господарювання на селі.

Вона наголосила на підтримці Польщею України в питаннях побудови демократичної інституційної системи, зокрема створення політичної платформи для включення селянських і фермерських господарств в план реконструкції агропродовольчої системи України.



**Іван Кириленко** підкреслив важливість формування багатоукладного устрою в сільському господарстві України, в якому належне місце повинно належати селянським фермерським господарствам. Наголосив на необхідності структурних змін в діяльності фермерських господарств та важливості розвитку переробки сільськогосподарської продукції. Корисним в цьому відношенні для України є досвід Італії, Польщі, Данії, Ірландії, Норвегії. Вказав на те, що пріоритетним напрямом розвитку вітчизняного сільського господарства може бути виробництво екологічно чистої продукції. Приділив значну увагу впливу війни на сільське господарство та акцентам повоєнного відновлення галузі, яка дає роботу 12 галузям промисловості.



Академік **Валерій Гець** підкреслив важливість розвитку економіки з акцентом не тільки на ефективності, але й на дотриманні прав людини. Відмітив важливість забезпечення продовольчої безпеки, особливо на воєнному та повоєнному етапі розвитку та необхідності поглиблення переробки сільськогосподарської продукції. Наголосив на особливій ролі освіти та науки у відновленні України. В розвиток цієї ідеї підкреслив доцільність проведення широких суспільних обговорень питань економічного розвитку, однією з платформ чого виступає журнал інституту. Зазначив про корисність розміщення матеріалів з дискусій поточного Форуму в журналі.

**Першу сесію «Декларація ООН про права селян: п'ять років від схвалення Генасамблеєю ООН»** модерувала президент Асоціації малих фермерів Румунії **Рамона Думінічу**.

У межах цієї сесії доповіді виголосили завідувачка відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» член-кореспондент НАН України **Олена Бородіна**, президент Асоціації малих фермерів Румунії **Рамона Думінічу**, керівник Міжнародної школи з агроекології “Agroecology School” **Андреа Ферранте**, старший науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» **Віктор Яровий**, експерт Регіонального офісу ФАО в Європі та Центральній Азії **Мортен Хартвігсен**, голова Регіонального офісу ФАО у Європі та Центральній Азії **Раймунд Йеле**.



Завідувачка відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», член-кореспондент НАН України **Олена Бородіна** висвітлила практичні механізми та особливості розвитку економіки, орієнтованої на дотриманні прав людини. Підкреслила важливість впровадження правозахисного підходу для збереження та

відновлення агропродовольчої системи України у період війни та повоєнної відбудови. Запропонувала створити окрему інституційну структуру з моніторингу дотримання прав селян та інших людей, які працюють у сільській місцевості для захисту та забезпечення реалізації цих прав і сприяння соціальній, економічній та екологічній сталості розвитку сільських спільнот і сільських територій.



**Рамона Думінічу** підкреслила важливість «Декларації ООН про права селян та інших людей, які працюють у сільській місцевості» як основи забезпечення рівних прав між різними сільськогосподарськими виробниками. Звернула увагу присутніх на важливості виправлення неузгодженостей в міжнародному та національних законодавчих системах

окремих країн в питаннях дотриманні прав людини.

Познайомила учасників із практикою впровадження окремих положень Декларації в світі, зокрема про створення експертної робочої групи з прав людини на рівні ООН. Зазначила необхідність висунення кандидата від України до її складу.



Розвитку продовольчої системи на засадах агроєкології та реалізації прав людини присвятив свою доповідь **Андреа Ферранте**.

Він підкреслив відповідальність кожного за поточну та майбутню ситуацію у світі. Зазначив про важливість розгляду будь-яких господарських питань з урахуванням вимог екології.

Наголосив, що в центрі системи фермерства повинні бути знання, які

фермерам слід використовувати для створення більшої доданої вартості. Зазначив про важливість формування спільної Європи та необхідність суспільству мати механізми контролю над продовольчою системою.



**Віктор Яровий** доповів про участь української наукової спільноти та широкої громадськості в ініційованому міжнародними селянськими рухами та організаціями законотворчому процесі у сфері адвокації прав селян. Він розповів про основні етапи цієї участі та ініційовані вітчизняними науковцями заходи на підтримку Декларації як на міжнародному, так і національному рівнях. Доповідач згадав про активну інформаційну кампанію в підтримку Декларації, проаналізував чинники ефективної взаємодії з органами влади щодо науково-аналітичного забезпечення процесу прийняття рішень профільними органами виконавчої влади щодо підтримки Декларації, а також наголосив на важливості подальшого об'єднання зусиль громадянського суспільства, наукової спільноти та влади для успішної імплементації положень Декларації у вітчизняне законодавство та практики.



Про підхід та рекомендації **ФАО** щодо забезпечення доступу до землі малих землевласників, жінок та молоді розповів експерт Регіонального офісу **ФАО** в Європі та Центральній Азії **Мортен Хартвігсен**. Розкрив окремі положення рекомендації **ФАО** з запровадження інтегрованого підходу у використанні землі, який спрямований на забезпечення сталого розвитку сільської економіки.



Голова Регіонального офісу **ФАО** у Європі та Центральній Азії **Раймунд Йеле** наголосив на значенні Декларації ООН про права селян для успішної трансформації агропродовольчої системи загалом. Відмітив, що зважаючи на тенденцію збільшення чисельності населення планети зростає важливість сільськогосподарських земель для забезпечення цілей сталого розвитку щодо подолання голоду при дотриманні екологічних вимог. При цьому підкреслив



особливу роль та важливість дотримання прав малих виробників, діяльність яких більшою мірою відповідає екологічному підходу, наголосивши на важливості інвестицій у дослідження та науку для забезпечення сталого розвитку.

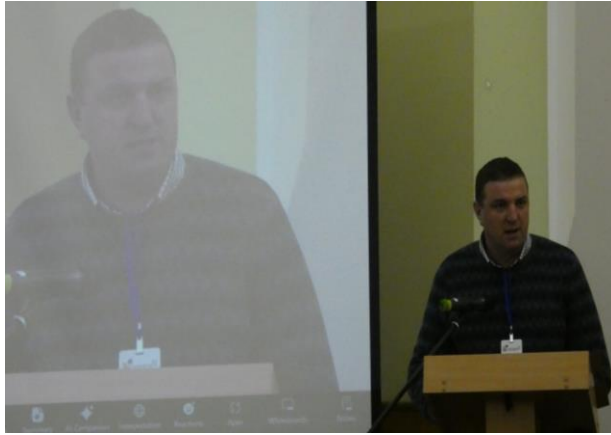
**Другу сесію «Продовольча безпека під час війни: виклики та можливості»** модерував голова фермерського господарства «Лебедія» **Руслан Хомич**, який представляв Волинську асоціацію фермерів та приватних землевласників.

У межах цієї сесії також виголосили доповіді голова Рівненської асоціації фермерів та приватних землевласників **Андрій Кузьмич**, представниця Харківської асоціації фермерів та приватних землевласників **Світлана Гапоник**, голова фермерського господарства «Калина» та представник Асоціації фермерів та приватних землевласників Сумщини **Олег Бондаренко**, голова фермерського господарства «Авангард» **Василь Бурлака**, голова фермерського господарства «Фортуна-2015» та засновниця сімейної ферми «Скрильник» **Катерина Скрильник**, голова фермерського господарства «Фрумушиха-Нова» **Олександр Палар'єв**, перша заступниця голови Бережанської ТГ у 2019–2023 рр. **Марія Лук'янова**.

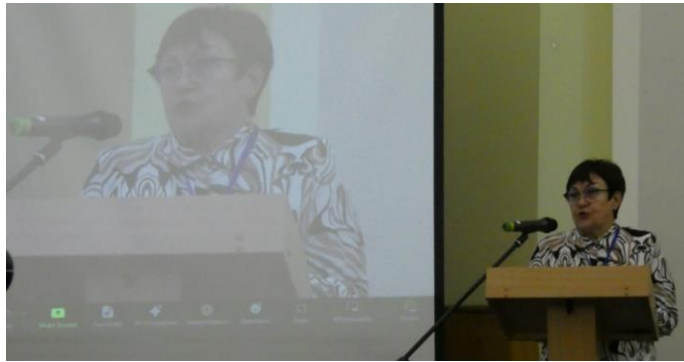


**Руслан Хомич** висвітлив питання впливу змін у земельному законодавстві на діяльність малих виробників сільськогосподарської продукції, зокрема фермерів. Наголосив, що саме вони є тим прошарком землевласників, які за будь-яких умов будуть виконувати свою суспільну місію щодо забезпечення населення держави продуктами харчування. Вказав про неприпустимість продовження ринкових трансакцій з купівлі-продажу сільськогосподарських угідь в умовах війни, особливо внаслідок розширення кола суб'єктів цих відносин з 01.01.2024 р. юридичними особами з можливістю придбання до 10 тис. га, що

несе загрозу втрати фермерами сільськогосподарських земель як основи їх виробничої діяльності.



Зупинившись на економічних причинах забезпечення права на достойні засоби існування малих сільськогосподарських виробників **Андрій Кузьмич** акцентував увагу на потребі розв'язання проблеми низьких цін на сільськогосподарську продукцію та рішенні польських партнерів щодо створення перепон з експортом української аграрної продукції в Європу.



**Світлана Гапоник** наголосила на тому, що допомога ФАО дозволила особистим та фермерським господарствам Харківщини вирішити завдання власного та місцевого продовольчого забезпечення у скрутний воєнний час.



Про те, як відстоюють свої права на життя селяни і фермери прифронтових територій розповів **Олег Бондаренко**. При цьому він наголосив на необхідності об'єднання фермерів у відстоюванні своїх прав, важливості кооперування для підвищення прибутковості, потребі фермерів у кваліфікованій допомозі від дорадчих служб.



**Василь Бурлака** зосередився на внутрішніх та зовнішніх складових прибуткової роботи фермерських господарств, наголосивши на важливості диверсифікації виробництва для того, щоб була можливість фермеру компенсувати можливе падіння цін на один вид продукції за рахунок інших. Виходячи з європейського досвіду відмітив, що введення різних дотацій для фермерського господарства сприятиме посиленню його стратегічних позицій у забезпеченні продовольчої безпеки населення.



Сучасні складові розвитку сімейної ферми молочного напрямку охарактеризувала у своєму виступі **Катерина Скрильник**, зокрема на важливості кооперування, переробки молока, участі у різних грантових конкурсах. Наголосила на необхідності поєднання зусиль фермерів у впорядкуванні системи паперового оформлення своєї роботи та потребі більш гнучкої роботи Держспоживслужби.



**Олександр Палар'єв** поділився з присутніми досвідом розвитку власного господарства «Фрумушиха-Нова», де було реалізовано повний цикл виробництва продукції вівчарства, організовано торгівельні точки з продажу, відкрито ресторан та комплекс з зеленого туризму. Зробив висновок щодо доцільності диверсифікації діяльності малих сільськогосподарських виробників.



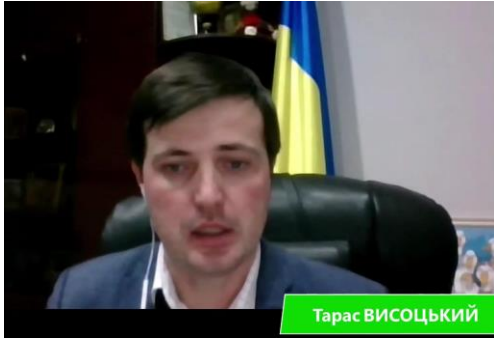


**Марія Лук'янова** розповіла про досвід органів місцевого самоврядування щодо захисту прав сільських спільнот в умовах викликів воєнного часу, зосередившись на соціальній ролі малих виробників, діяльність яких сприяє працевлаштуванню населення громад, наповненню місцевих бюджетів та забезпечує підтримку об'єктів місцевої соціальної інфраструктури.

Третю сесію «Реалізація прав селян у повоєнному аграрному та сільському розвитку» модерував віце-президент Асоціації фермерів та приватних землевласників України та заступник міністра аграрної політики та продовольства України у 2017–2019 рр. **Віктор Шеремета**. У межах цієї сесії доповіді також виголосили перший заступник міністра аграрної політики та продовольства України **Тарас Висоцький**, голова представництва ФАО в Україні **П'єр Вотсьє**, стратегічний радник з питань прав людини та співробітник Женевської академії з міжнародного гуманітарного права та прав людини (Швейцарія) **Крістоф Голей**, співробітниця цієї ж академії та старший науковий співробітник ДУ «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» **Наталія Хендель**, голова Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин у 2002–2006 рр. та голова Союзу українського селянства **Іван Томич**.



Віце-президент Асоціації фермерів та приватних землевласників України та заступник міністра аграрної політики та продовольства України у 2017–2019 рр. **Віктор Шеремета** у своїй доповіді наголосив на ролі малих виробників у повоєнній відбудові вітчизняної агропродовольчої системи та важливості державної підтримки для посилення їх виробничого потенціалу.



Перший заступник міністра аграрної політики та продовольства України **Тарас Висоцький** висвітлює роль Мінагрополітики у підтримці малих виробників під час війни та у повоєнній відбудові. Наголосив на важливості внеску малих виробників у забезпечення продовольчої безпеки, особливо на локальних ринках сільськогосподарської продукції,

відповідно чого звернув увагу їх представників на участі у виконанні завдань Стратегії розвитку аграрного сектору України до 2030 року, спрямованих на забезпечення сталого розвитку сільської місцевості, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, покращення якості та безпеки сільськогосподарської продукції, а також збереження природних ресурсів.



Завдяки розмінуванню полів, передачі Державній службі України з надзвичайних ситуацій карт замінованої та ураженої території, наданню гуманітарної допомоги населенню, насіння, посадкового матеріалу сільськогосподарських культур та окремих засобів виробництва малим виробникам було створено умови для реалізації права селян на продовольство, яке стало

елементом зброї в руках агресора, наголосив **П'єр Вот'є**, голова представництва ФАО в Україні. Доповів про наміри продовження даної допомоги від ФАО на час війни та повоєнної відбудови України.



У доповіді стратегічного радника з питань прав людини Женевської академії з міжнародного гуманітарного права та прав людини **Крістофа Голей** було стисло представлено еволюцію прийняття Декларації ООН про права селян та інших людей, які працюють у сільській місцевості (2018 р.) та імплементації окремих її положень, зокрема про рішення щодо створення моніторингової групи в ООН з прав селян. При цьому, виходячи з гострого

сприйняття в Україні порядку введення земель сільськогосподарського призначення в ринковий оборот, акцентовано увагу на важливості врахування досвіду Колумбії з підходу до регулювання цих питань, як в цілому з імплементації положень Декларації.



**Наталія Хендель** розкрила відмінності в юридичному трактуванні статусу таких міжнародних документів як Декларації й договори та юридичних зобов'язань після їх підписання. При цьому наголосила на важливості підвищення рівня правових знань серед малих сільськогосподарських виробників та серед управлінців різних гілок влади в Україні як однієї з базових умов формування правової демократичної держави.



Голова Союзу українського селянства **Іван Томич** наголосив, що просування та реалізація прав селян є запорукою продовольчої безпеки, запобігання змінам клімату, збереження земельних ресурсів України та місцевої економіки. Акцентував увагу на потенційному зростанні загроз у продовольчому забезпеченні населення України у випадку введення в дію юридичної норми, відносно якої дозволяється придбання у приватну власність з 01.01.2024 р. до 10 тис. гектарів землі сільськогосподарського призначення, відносно чого наголосив на важливості розробки конкретного плану дій при поєднанні зусиль всіх малих виробників.



**Четверту сесію** модерував президент Асоціації фермерів та приватних землевласників України **Віктор Гончаренко**. Ця сесія була присвячена аналізу ситуації із виконанням рішень попереднього Форуму, що відбувся у 2022 році, а також обговоренню змісту Резолюції цьогорічного Форуму.

В широкій дискусії з обговорення змісту тексту Резолюції, зокрема прийняли участь **Олександр Зубенко**, віце-президент АФЗУ, голова фермерського господарства «Моноліт», **Микола Миркевич**, голова фермерського господарства «Земля», **Іван Заєць**, народний депутат Верховної Ради України I, II, III, IV та VI скликань, **Назар Мухачов**, представник громадянського суспільства.

Учасники погодилися з рекомендаціями та пропозиціями, сформульованими в ході дискусії, щодо внесення правок в підсумковий текст Резолюції Форуму та підготовки звернень, за результатами його роботи, до уряду та міжнародних організацій.